

Preek gehouden op 21 juli 2024
in de Westerkerk Amsterdam
Genesis 1: 26-2:1 Lukas 8:22-25
door ds. Herman Koetsveld

'Bij begin is God gaan scheppen,- de hemelen en het aardland'. Zo opent de Naardense Bijbel.' Twee weken geleden zoomde ik in op dat eerste woord: Bij begin, in het begin. En ik stond er bij stil dat de Bijbelschrijver het daar niet over een 'toen en toen' had, over een terug te rekenen datum, maar dat het hier gaat over de essentie, het hart, het principe van alles dat is, dat dat Gods scheppende, tot leven roepende woord is.

Vandaag het tweede thema: over wat dat is en wat dat betekent voor ons verstaan voor onze tijd, onze kijk op de wereld en ons eigen leven: dat woord 'scheppen'. God schiep. Het haalde zeven jaar geleden nota bene de voorpagina van de kranten toen een Nijmeegse Oudtestamenticus in haar proefschrift stelde dat dat Hebreeuwse woord bara niet met 'scheppen', maar met 'scheiden' vertaald moet worden. Het werd een enorme discussie, vooral in het land der Bijbelgeleerden. Ik kreeg een berichtje van onze Janet Dyk naar aanleiding van mijn aankondiging op onze kerkapp over deze discussie en Janet kan het als groot kenner van het Hebreeuws weten: Ze schrijft en ik citeer: 'Dat in Genesis 1 er veel gescheiden werd is zonder meer waar, maar daar is een apart werkwoord voor. (...) De werkwoorden voor 'scheppen', 'scheiden' en 'doen' zijn afzonderlijke werkwoorden met hun eigen patronen en zin'.

Nu kom je niet naar de kerk om een of andere discussie tussen Bijbelgeleerden uitgelegd te krijgen. Maar ik wil het wel even genoemd hebben, omdat het kennelijk wel degelijk er toe doet hoe we zo'n oeroude zin lezen en verstaan. Want je zou kunnen gaan denken dat het in onze geseclariseerde wereld geen mens meer interesseert hoe we deze eerste regel uit de Bijbel lezen. Het tegendeel blijkt waar. Waarom? Omdat het alternatief schrikbarend en diepangstig is: we zijn hier stomtoevallig. En aan onze werkelijkheid kan ten diepste geen zin of betekenis worden toegekend.

God schiep, aldus die eerste regel. Los van de krantenkoppen toen, er zit een hele oude discussie achter dit woord. Een discussie die door onze moderne wetenschap op een opmerkelijke manier weer nieuw leven is ingeblazen. Is scheppen iets laten ontstaan uit niets? Creatio ex nihilo?

Of is scheppen alleen scheiding, ordening aanbrengen in iets dat al bestaat?

Met niets van niets zijt Gij begonnen, hebt sprakeloos het licht gezegd, de tijd bepaald, het land gewonnen, de zeeën op hun plaats gelegd.

De ban der duisternis gebroken – en het werd morgen, dag na dag, een wereld in het licht gesproken, een mensheid die beginnen mag.

Zo dichtte Huub Oosterhuis in de lijn van die traditie van schepping als een begin van niets uit niets. Nee, zegt die promovenda van toen: scheppen is scheiden. En kijk maar in de volgende tekst: er is al aarde, die is woest en leeg, tohoewebohoe, staat er. Angstwekkend, donker, vormloos. En er is water, een oervloed. Zogezegd is er dus niet niets.

Als God spreekt, dan is dat een scheidend spreken: licht en duisternis, dag en nacht, water boven het gewelf, en water onder het gewelf, aarde en zeeën, zaadragend gewas en vruchtdragend gewas, lichten aan de hemel om de scheiding tussen dag en nacht mogelijk te maken, dieren in het water en de aarde én vogels in de lucht, wilde dieren én vee. En dan ja, dan de mens, geschapen naar het beeld van God. Scheppen als scheiden, minstens als onderscheiden, als vorm van ordenen dus ook. De chaos moet immers beteugeld worden en er moet een ordening komen. Er moet geleefd kunnen worden.

Het is waar, heel veel scheppend werk is scheidend, onderscheidend en ordenend in dat wat er al is. Maar hoe fascinerend is het gegeven dat in de breed aanvaarde wetenschappelijke theorie over het ontstaan van de kosmos wel degelijk sprake is van een soort creatio ex nihilo, een oerknal waarin in een fractie van een seconde alle materie, ruimte en tijd zijn ontstaan. En dat zo'n 13,8 miljard jaar geleden. Het gaat elk voorstellingsvermogen te boven. En het gaat – als ik het goed begrepen heb – ook elk wetenschappelijk voorstellings-vermogen te boven hoe dit zo heeft kunnen gebeuren.

Die fractie van een seconde als begin van dat nog steeds met onwaarschijnlijke snelheden uitdijende heelal. Met daar ergens, minder dan een stipje in de kosmos, een blauwe planeet, met water, land, met gewassen en levende wezens. Met mensen met een bewustzijn, geschiedenis, verhalen, ideeën, creativiteit. En dat alles langs de lijnen

van de taal, de gedeelde woorden. Tot hier vanmorgen in de liturgie aan toe.

En zo kom ik bij de wijze waarop God scheidt, volgens de Bijbel. God scheidt door te spreken. De eerste activiteit van God is woorden spreken. 'Dan zegt God: er kome licht! En er komt licht.' 'In het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God.' Zo rijmt Johannes met de eerste zinnen van zijn evangelie op die 1^e regel van de Bijbel. Taal, woord en God, dat hoort bij elkaar. Taal en scheppen, dat hoort bij elkaar. Er is een hele filosofie aan gewijd, aan dat verband. Iets kan er pas zijn, als er woorden voor zijn. Het mysterie van de schepping, is het mysterie van het tot aanzijn geroepen worden.

Als jou iets overkomt dat je niet kan plaatsen, dan zeg je: ik heb er geen woorden voor. Pas als de woorden gevonden zijn, kan die ervaring er ook werkelijk zijn. Ook wij op onze beurt scheppen door taal. Onze werkelijkheid wordt herschapen, verandert voortdurend door wat gezegd wordt. Eén verkeerd woord kan een familie, een gezin definitief uit elkaar doen vallen. Eén goed gekozen woord van erkenning van schuld, van zoeken naar verzoening kan helen, kan genezen, kan een nieuwe toekomst openen, kan – we durven het haast niet meer te geloven - kan vrede maken.

God scheidt. Op die zesde dag is er dat woord: 'Laat ons mensen maken naar ons beeld en naar onze gelijkenis'. Dat beeld dat in het mannelijke en vrouwelijke vorm krijgt. De opdracht die de mens krijgt is dit: de aarde vullen en over het scheppingswerk heersen. De aarde bedwingen staat er zelfs. En dat is een uiterst krachtig woord. In onze tijd zijn we gaan begrijpen we dat heersen, dat bedwingen, zonder respect voor de aarde en voor alles wat leeft letterlijk en figuurlijk ontaard is.

De aarde en alles wat daarop leeft wordt aan de mens in handen gegeven. Dit schepsel, beeld van God, jij en ik en alle mensen om ons heen, allen die ons zijn voorgedaan en allen die ons zullen opvolgen: het wordt ons opgedragen de schepping krachtig te beheren, voort te zetten, te benoemen, te ordenen, de telkens weer opstekende chaos te beteugelen. Dat scheppende en herscheppende werk dat in en met God begon ligt nu in onze handen. Creatie, schepping en re-creatie, herschepping: Gods werk en mensenwerk in elkaar gevlochten. De verantwoordelijkheid kan niet hoger ingezet zijn.

Die verwondering over de heerschappij van de mens over heel de schepping klinkt door in de woorden van de leerlingen van Jezus als hij in een storm de elementen de wacht aan zegt: 'Wie is hij toch dat zelfs de wind en het water zijn bevelen gehoorzamen?' Kan dat, dat de elementen een mens, ons gehoorzamen?

Toen in Parijs november 2015 de hele wereld op Syrië en Nicaragua na afspraken maakte om de broeikasgassen dramatisch naar beneden te krijgen om de opwarming van de aarde tegen te gaan – werd voor het eerst in de mensengeschiedenis deze heilige, goddelijke opdracht aan de mens tot heerschappij over de schepping gezamenlijk onderschreven en de verantwoordelijkheid daarvoor genomen. Ik zag dat als een heilig moment, want als een vervulling van deze opdracht van Genesis 1.

Intussen (9 jaar verder) stijgt de uitstoot van CO2 nog steeds, zij het iets minder hard, en de rapportages worden elk jaar alarmerender. Drie jaar geleden brachten paus Franciscus als hoofd van de RK kerk, Bartholomeüs I, de Patriarch van de Oosters-Orthodoxe kerken en Justin Welby, Aartsbisschop van Canterbury en leider van de Anglicaanse wereldkerk een unieke gezamenlijke verklaring naar buiten waarin zij aangeven dat wij door alles wat er nu gebeurt door de aarde worden aangeklaagd. 'Luister naar de roep van de aarde' schrijven zij voor iedereen, gelovig of niet. En dat met nadruk voor het welzijn en de toekomst van de jonge generaties.

Ik citeer uit hun buitengewoon scherpe brief: 'De huidige klimaatcrisis spreekt boekdelen over wie wij zijn en hoe wij Gods schepping zien en behandelen. Wij worden geconfronteerd met een strenge gerechtigheid: verlies van biodiversiteit, aantasting van het milieu en klimaatverandering zijn de onvermijdelijke gevolgen van ons handelen, omdat we gulzig meer van de hulpbronnen van de aarde hebben verbruikt dan de planeet kan verdragen. Maar we worden ook geconfronteerd met een diepe ongerechtigheid: de mensen die de meest catastrofale gevolgen van deze misstanden dragen, zijn de armsten op deze planeet die het minst verantwoordelijk zijn voor het veroorzaken ervan.

Wij dienen een God van gerechtigheid, die zich verheugt in de schepping en ieder mens naar zijn beeld scheidt, maar die ook luistert naar de roep van arme mensen. Er is dus een aangeboren roep in ons om te reageren met smart wanneer we dit verwoestende onrecht zien.

Vandaag betalen we de prijs. Het extreme weer en de natuurrampen van de afgelopen maanden laten ons opnieuw met grote kracht en tegen hoge menselijke kosten zien dat de klimaatverandering niet alleen een uitdaging voor de toekomst is, maar ook een onmiddellijke en urgente kwestie van overleven.'

Zij eindigen hun klemmende oproep als volgt: 'Dit is de eerste keer dat wij drieën ons geroepen voelen om samen te wijzen op de urgentie van ecologische duurzaamheid, het effect daarvan op aanhoudende armoede en het belang van wereldwijde samenwerking. Namens onze gemeenschappen doen wij samen een beroep op het hart en de geest van iedere christen, iedere gelovige en iedere persoon van goede wil. (...)

Opnieuw herinneren wij aan het Schriftwoord: "Kies het leven, opdat u en uw nakomelingen leven" (Deut. 30,19). Kiezen voor het leven betekent offers brengen en zelfbeheersing uitoefenen. Ieder van ons – wie we ook zijn en waar we ook zijn – kan een rol spelen in het veranderen van onze collectieve reactie op de ongekende dreiging van klimaatverandering en aantasting van het milieu. Zorg dragen voor Gods schepping is een geestelijke opdracht die om een toegewijd antwoord vraagt. Dit is een kritiek moment. De toekomst van onze kinderen en van ons gemeenschappelijk huis hangt ervan af.' Einde citaat.

En zo worden we oecumenisch breed en in nauwe samenspraak met iedereen die de tekenen van de tijden verstaat opgeroepen om onze eigen levensstijl en alle keuzes van voeding, kleding en reisgedrag onder de loep te nemen en keuzes te maken. Als gelovigen hebben we voorop te lopen met een levensstijl die zorg draagt voor de aarde. Want zonder dat je het meestal in de gaten hebt ben je medeschepper en ben je mede-beheerder. In het klein en het groot en alles daar tussenin.

Als je het onkruid tussen de tegels vandaan haalt. Als je je kamer opruimt. Als je een kaartje met een goed gekozen woord opstuurt. Als je een kek bloesje in elkaar zet. Als je besluit minder of geen vlees te gaan eten. Als je met de buurt een plan om meer groen in de straat aan de gemeente voorlegt. Als je je hoofd breekt over taal en rekenen of aan de universiteit onderzoek doet naar de mogelijkheden van nanotechnologie. Als je prakkiseert hoe jij op jouw manier energie kan besparen of bij de

Jordanese zondagsschilders een cursus schilderen voor beginners gaat volgen. Als je zegt: 'Wat fijn je te zien, hoe gaat het met je?'

In al die dingen met duizend andere voorbeelden aan te vullen schep jij in naam van de Schepper. Ben je beeld van de Eeuwige. Vrouwelijk, mannelijk, op jouw manier, wat op jouw pad komt, naar jouw mogelijkheden. En dan ontstaat er soms iets uit niets. Of je ordent, maakt ruimte, zet de dingen op een rijtje, vindt woorden waar woorden aan gewijd moeten worden.

En in, onder, door dit alles wervelt de Geest Gods, ademt zij het leven, krijgt alles zin en betekenis, al moet je je soms tot het uiterste inspannen het te zien, hoopvol te kunnen zien. Daar ben je mens voor. Om met open ogen en open oren en een open hart in deze wereld te staan. En om dan - ondanks alle chaos, alle angstwekkende toehoewebohoe – dit te kunnen zeggen, of te zingen, of te bidden, met de Ene die dat als eerste uitspreekt en daarmee de toon van al het leven heeft gezet:

Zie, het is goed, het is zéér goed. Godzijdank! Amen!